

Hozzájárulás a miért kérdéséhez

Csontos Tamás

DOI: 10.14267/VILPOL2023.02.17

A fejlődésgazdaságtan szakmai műhely berkeiben izgalmas vitafolyam alakult ki a fiatal generáció motivációs környezetének kérdésében. A vita Szabó Dorottya „Miért csináljam?” (<https://fejlodegazdasagtan.hu/2023/02/23/miert-csinaljam/>) című esszéjével kezdődött, majd ezt Lits Levente válasza (<https://fejlodegazdasagtan.hu/2023/03/03/mikent-ebredjek-miert-virraszak/>) követte. Azt hiszem, a két cikk jól rezonál generációnk alapélményeire, és a lényegre kérdez rá: a miértre. Mielőtt még hiú reményeket táplálna az Olvasó, a Nagy Kérdésre a választ nem tudom, de a közös küzdés jegyében egy-két adalékkal szolgálnék.

A miért nehézsége

Először is fontos leszögezni, hogy a „Miért csináljam?” kérdés feltevése nem triviális. Az ingerekkel körül szőtt világunkban egyáltalán nem egyszerű feladat feltenni azt a kérdést, hogy miért. A körülmények rabszolgasága nem engedi a folyamatot. Az ingercunami, ami ömlik ránk, mikor felmegyünk a Facebookra, az Instagramra vagy a Tik-Tokra, az az információ özön, amely rögtön semmivé válik, mihelyt ujjunk rendületlen és sokszor már önkéntelen mozgása tovább pörgeti a hírfolyamot, nehézzé teszi, hogy feltegyük a fontos kérdéseket. Minden információ morzsa, mint egy falat keksz úgy omlik szét agyunkban s betölti azt a helyet, ahol az értelmes gondolatnak és kérdésnek születnie kellene. Persze közre játszik ebben a védelmi mechanizmusunk is, amely próbál minket attól óvni, hogy megkérdőjelezzük, amit csinálunk. Miért megyünk be minden nap reggel oda, ahova bemegyünk? És miért fekszünk le egy hosszú nap után ott, ahol lefekszünk? Ezek olyan kérdések, amikre nincs egyszerű válasz és olyan jellegű önreflexiót kívánnak, amelyek kizökkentenek minket a létforgatag szűnni nem akaró pörgéséből.

A miért feltevésének nehézsége mutatja válságunkat. De az, hogy most felkerül a térképre, a kiút lehetőségét is magában foglalja. Hiszen a létforgatagból még sosem volt ilyen nehéz kilépni, de a létforgatag még sosem volt ilyen nyilvánvaló. Az ébredés kérdése így összekapcsolódik a miérttel.

A megkérdőjelezés kora

Az a kor, amiben most vagyunk, átmeneti kor. Persze minden kor átmeneti a maga nemében, így minden generációnak meg kell találnia azt, hogy mi az átmenetének értelme. A mai kor átmenete többrétű, de egyszerűen úgy írható le, mint az értékek megkérdőjelezésének időszaka, amikor kérdőre vonunk mindent, amit hittünk, s ami akár több száz éven keresztül felépítette a civilizációnkat. Még a felvilágosodás oly sokáig nyilvánvalónak tűnő eszméit is megkérdőjelezzük, s végtelen tömegű súly nyomja a vállunkat, hogy jobbat mondjuk a felvilágosodás gondolkodóinál.

Egy olyan korban vagyunk, ahol minden, ami érték volt, és minden, ami eddig a cél lehetett, szertefoszlik. A kilátástalan megkérdőjelezése mindennek, ami igaz, jó és szép jelentősen megjelent az elmúlt évtized popkultúrájában. Valójában nincs is olyan, hogy igaz, s nincs is olyan,

hogy jó vagy szép. Minden relatív, csak siker van és erő. Ezt közvetítette nekünk a Kártyavár sorozat: a politika mocskos, nincsenek valódi eszmék, nincsenek magasztos célok, nincs igaz és hamis politikus csak sikeres vagy sikertelen. Vagy éppen a Trónok Harca: a magasztos célok mindig zsarnoksághoz, sőt őrülethez vezetnek. S a világ nem a jó és a gonosz harca – a világ nem Gyűrűk Ura vagy Star Wars –, ahol a jó győzedelmeskedik a rossz felett, hanem harc, ahol csak a trón létezik. S nem mondhatjuk, hogy nincs igazuk. A 20. század bőven szolgáltatott példát arra, mikor a szép célok romboláshoz vezettek, s legbelül talán mindannyian érezzük, hogy az élet bonyolultsága megkíván egy jók és rosszak leosztásnál komplikáltabb elemzést.

Igen ám, de ha minden relatív, ha nincs jó, ha nincs rossz, akkor hogyan határozzuk meg a céljainkat? Miért csináljuk? Ha komolyan vesszük ezt, akkor ebben a világban valójában semmi sem számít. Ez most már teljesen nyilvánvaló. Korunk nagy dilemmája tehát az, hogy hogyan egyeztetjük össze a relatívát az abszolúttal. Ezt a korszellemet ragadja meg a most hét Oscar-díjat kapott „*Minden, mindenhol, mindenkor*” című film. Mit tegyünk egy olyan világban, ahol már semmi sem számít? Ahol nincs értelme semminek? A film azt is bemutatja, hogy ha tényleg semmi sem számít, az csak pusztuláshoz vezethet. De akkor mi a válasz? Mi állíthatja meg civilizációnk pusztulását?

A neoliberalizmus a sikeresség válaszát adja, azt mondja, csak ez számít: a siker, a pénz és a csillogás. A materiális ad célt számunkra és ez az, ami motiválja a teljesítményt. Bár ez a megoldás még mindig átható, szerintem az új generáció számára már nem kielégítő. Két okból sem. Egyrészt az a hamis tudat, amelyet a neoliberalizmus létrehoz, hogy a teljesítménnyel feljebb tudsz jutni, már nem él olyan erősen a fejünkben. Hiszen azt is tudjuk, hogy mi vagyunk az a generáció, aki már nem él és nem fog jobban élni, mint a szülei. S ezt sok tekintetben éppen a neoliberalizmusnak köszönhetjük, hiszen éppen annak hajtóereje a létbizonytalanság fenntartása. Másrészt azt is tudjuk, hogy a pénz és az érték nélküli siker nem elég a boldogsághoz. A materiális jólét már nem az egyedüli motiváció. A pénz egy ponton túl nem motivál, nem elégséges a miért kérdés megválaszolásához. Rá kell jönnünk, hogy a miérthez szükséges valami több, valami, ami érték, valami, ami szép, jó és igaz. A miérthez szükséges az értékrend fogalma. S ez éppen akkor szükséges, amikor minden érték összeomlik körülöttünk...

A magányos válaszkérés

Bár a neoliberalizmus már nem szolgál valódi megoldásokkal, mégis tovább él a gondolkodásunkban és a hétköznapjainkban. Talán azért, mert abban a korban vagyunk, amikor már a létbizonytalanság meghaladható lenne, de még félünk attól, hogyha ezt kivennénk a képletből, akkor összeomlana a társadalom. A társadalmi részvétel annyira összefonódott már a létért való küzdéssel, hogy azt gondoljuk, ha nincs létbizonytalanság, akkor nincs is társadalom. A társadalmat tehát valójában a létért küzdő egyének sokaságaként képzeljük el, amely így megfelel a neoliberalizmus elvárásainak, s egy rendkívül magányos helyzetet hoz létre. Ez a létállapot mindent az egyénre vezet vissza, s azt állítja: csak te vagy a hibás a sorsodért, s a megoldásban is magányra vagy ítélve.

Az individualizmus oda vezet, hogy az egyén a kérdések feltevésének kezdő és végpontja is egyben. A miért kérdése tehát, ha fel is merül a létforgatagban, akkor is csak egyéni szinten. Valójában ez adja a csapdánk lényegét. A miért kérdésre magányosan nem lehet megadni a választ. Ez lehetetlen feladat egy olyan világban, ahol lépten nyomon azt kapod, hogy minden relatív, s semmi sem számít. A magányos őrlődés válságba juttat, életkezdésibe, ha tetszik. S persze a végén úgymint elfogadod a rendszert, hiszen a létbizonytalanság félelme elmosza a miértet. Félreértés ne essék, az embernek van, amit egyedül kell megválaszolnia, de nem tud mindenre választ adni az egyén. S különösen nem tud egy ilyen átmeneti korban. A miért csináljam kérdésre a válasz közösségi alapon születhet. De a helyesen értelmezett közösség nem lehet szekta.

Akkor miért is csináljam?

Ha eddig jól érveltem, akkor a választ tőlem nem kaphatod meg Kedves Olvasó. A közösség fontos feladata, hogy körvonalazza mi a cél, s mit jelent a jó élet. A közösség alapján születhet meg, hogy mi az a boldogság, s mi az az erény. S a kettőnek egyszerre kell megszületnie, hiszen a helyesen értelmezett boldogság nem jelenthet erénytelenséget, mert az valójában a boldogsághoz szükséges társadalom összeomlásával járna. A sztoikus bölcsesség alapján tehát boldogság és az erény kéz a kézben jár, s tartalmukat meghatározni az egyéni mellett mindig közösségi feladat is.

A kilátástalan megkérdőjelezés korában pedig minden eddiginél jobban szükségünk van erre a közösségi meghatározásra, hiszen azt nem fogadhatjuk el, hogy semmi sem számít. A pusztulás hatalma (a bagel) nem lehet valós alternatíva. De akkor mi az, ami szembe tud szállni a pusztulással és azzal, hogy semmi sem számít? A „Mindén, mindenhol, mindenkor” válasza egyszerű, de annál mélyebb: a barátságos jóakarat, a ragaszkodásmentes szeretet és a kölcsönös empátia.

Irodalomjegyzék

Lits L. (2023). Miként ébredjek? Miért virrasszak? – Magyar Közgazdasági Társaság – Fejlődésgazdaságtani Szakosztály. [online] Fejlodesgazdasagtan.hu. URL: <https://fejlodesgazdasagtan.hu/2023/03/03/mikent-ebredjek-miert-virrasszak/>

Szabó D. (2023). Miért csináljam? – Magyar Közgazdasági Társaság – Fejlődésgazdaságtani Szakosztály. [online] Fejlodesgazdasagtan.hu. URL: <https://fejlodesgazdasagtan.hu/2023/02/23/miert-csinaljam/>